

В. Віткова,

здобувач

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ТА ПРАВО НА СМЕРТЬ (ЕВТАНАЗІЮ)

Нині, враховуючи велику кількість різнопланових чинників (інтеграція у світове співтовариство, вступ України до багатьох міжнародних організацій тощо), надзвичайно актуальним є питання про законодавче закріплення права на евтаназію.

Право на життя є фундаментальним, основоположним правом людини, яке забезпечує фізичне існування людини як біологічної істоти. Біологічний процес існування людини можна умовно розділити на три етапи: момент народження людини, власне життя, смерть. Ступінь наукової розробленості теоретичних і практичних проблем із реалізації міжнародних стандартів у сфері застосування евтаназії не можна назвати високим. В Україні за період її існування як незалежної держави науковці висвітлювали у своїй праці лише окремі аспекти цієї проблематики. Серед них варто назвати таких вчених, як В. Грищук, Т. Добко, І. Сенюта. До проблем евтаназії зверталися у своїй праці також учені М. Малєйна, Ф. Фут, Д. Дмитрієва.

На законодавчому рівні в Україні достатньо врегульовані тільки перші два етапи – народження й життя. Що ж стосується правової регламентації смерті, то досі це питання не знайшло повного відображення в нормативно-правовій базі.

Мета статті полягає в аналізі проблемних питань права на евтаназію й аналізі можливостей та особливостей застосування евтаназії в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідним є розв'язання таких завдань: дослідження сучасного стану наукової й

законодавчої розробленості проблеми евтаназії, вироблення та деталізація рекомендацій умов застосування евтаназії.

Акцентуємо увагу на можливості розширення сутності природного права на життя, закріпленого в ст. 27 Основного Закону України. Конституцією України закріплено широкий перелік прав і свобод людини, зі змісту яких постає, що людина має абсолютне й повне право розпоряджатися своїм життям. Основний Закон, а також інші нормативно-правові акти регламентують можливість вибору умов життя, видів діяльності тощо. Проте законодавчо не закріплюється вирішальне право людини на припинення життя в момент і в спосіб, які людина вважає за потрібне. Звичайно, у нормативно-правових актах також не містяться прямої заборони на припинення власного життя без допомоги третіх осіб, проте вищеозначене не є правом гідно померти.

Зазначимо, що в певних ситуаціях (щонайменше у випадку нещасного випадку, непереборних страждань або невиліковної хвороби) нормальне біологічне й соціальне існування людини може стати неможливим. За цих обставин закріплене в Конституції України право на життя може перетворитися з права на обов'язок жити [1, с. 285].

У ст. 13 Європейської соціальної хартії визначено право на соціальну й медичну допомогу, зокрема забезпечення того, щоб кожна особа, яка опинилась у залежності від адекватних ресурсів і не здатна набути такі ресурси шляхом власних зусиль чи з інших джерел, змогла б отримати необхідну

допомогу на випадок хвороби [2]. Проте що робити, якщо всі можливі наявні способи допомоги людині вичерпані, а її стан так і не покращився впродовж тривалого періоду часу? Чи буде включати ця позиція про надання необхідної медичної допомоги медичну допомогу, пов'язану з припиненням страждань?

Звичайно, неприпустимо говорити про медичну допомогу як засіб забезпечення права на смерть: по-перше, через відсутність такого легального права; по-друге, через державну позицію, відповідно до якої медицина повинна сприяти збереженню та зміцненню здоров'я й життя людини.

Якщо виходити з права людини самостійно розпоряджатися власним життям (у тому числі відмовою від нього), то евтаназія є одним із засобів здійснення цього права.

По суті, досліджуючи право людини на евтаназію, можна говорити про право людини на смерть. У науковій літературі найбільш аргументованою, на нашу думку, може вважатися позиція М. Малейної, яка зазначає: «У законі мають бути дозволені і активна, і пасивна евтаназія. Вищою цінністю є реальне благополуччя людини» [3, с. 57].

Вважаємо, нормативне закріплення положення про евтаназію є необхідним із точки зору забезпечення прав людей, які потребують цього права. Людина, для якої є неприпустимими питання застосування евтаназії з будь-якої точки зору, не буде звертатись до цього права, не скористається ним. Відсутність же такої позиції в законодавчих актах не є проявом послідовного й логічного закріплення прав людини.

Однак, щоб реально оцінити таке багатопланове явище, як евтаназія, і мати можливість висувати й обґрунтовувати власну позицію із цього питання, необхідно підходити до цієї проблеми як до сукупності позитивних і негативних сторін.

В Основах законодавства України про охорону здоров'я (ч. 3 ст. 52) визначається, що евтаназія – це навмисне прискорення смерті або умертвіння

невеликого хворого з метою припинення його страждань [4].

На нашу думку, досить істотними є аргументи за застосування евтаназії. Зокрема, виходячи з досвіду зарубіжних країн, можемо назвати такі: забезпечення за допомогою евтаназії невід'ємного права людини розпоряджатися своїм життям; гуманність, що дозволяє припинити непереборні страждання людини. Крім того, необхідно враховувати волевиявлення людини.

Американська дослідниця Ф. Фут зазначає, що евтаназія повинна розумітися «як рішення про смерть заради того, хто помирає». Ф. Фут, досліджуючи проблематику критеріїв визначення життя як блага, ставить гостре питання: «Чи завжди вчиняють іншому благо, рятуючи його життя?». Головним аргументом виступає теза про те, що просто бути живим – це не благо, а благо – це саме життя, яке доходить до певного стандарту нормальності [5, с. 68].

Особлива складність цієї проблеми полягає в неможливості відшукати загальнонаукові критерії її розв'язання, на підставі яких можна було б стверджувати, що є благом для людини.

Відомий філософ Ф. Бекон зазначав: «Обов'язок лікаря полягає не тільки в тому, щоби відновлювати здоров'я, а й у тому, щоби полегшувати страждання й муки, які спричиняють хвороби, навіть у тому випадку, коли вже немає надії на одужання й можливо лише зробити саму смерть більш легкою та спокійною» [6].

Проблема евтаназії гостро постала тільки в ХХ ст., що пов'язано зі значними досягненнями у сфері науково-технічного прогресу, зокрема, у медицині, що й спричинило появу таких проблем, як евтаназія, трансплантація органів тощо. Поява проблеми евтаназії також пов'язана з першим досвідом легалізації евтаназії в зарубіжних країнах, а також практикою вчинення евтаназії всупереч чинному законодавству.

Аналіз сучасних правових доктрин у сфері права на евтаназію дає можливість виділити такі основні групи:

евтаназії? По-перше, у законодавстві України відсутнє єдине, чітке, нормативно визначення активної й пасивної евтаназії. У зв'язку із цим постає питання: коли пацієнт самостійно вмикає апарат штучного підтримання життя, згідно із законодавством наявний факт евтаназії чи ні? Відповідь на це питання в нормативно-правових актах відсутня. З одного боку, дійсно, коли пацієнт самостійно здійснює дії щодо прискорення настання смерті, наявні дії винятково самого хворого, проте немає дій кваліфікованих медичних працівників, а це і є по суті можливістю здійснення пасивної евтаназії. Законодавством України не передбачено, що пацієнт перед тим, як вчинити такі дії, зобов'язаний отримати дозвіл у медичного працівника. Однак якби таке положення й існувало, то воно суперечило би Основному Закону України.

Якщо здійснення пасивної евтаназії в певних випадках прямо не суперечить українському законодавству, то здійснення активної заборонено. Для здійснення активної евтаназії необхідні дії не лише хворого, а й медичного працівника, його безпосередня участь.

На нашу думку, можна погодитись із позицією вченого Ю. Дмитрієва, який вважає, що заборона евтаназії є неконституційним актом, який суперечить принципу забезпечення людської гідності. Зокрема, ст. 28 Конституції України передбачено, що кожен має право на повагу його гідності. Дійсно, не видається можливим діяти виключно в інтересах хворого, який благає про припинення страждань, відмовляючи йому в цьому [10, с. 59].

Значна кількість помилкових діагнозів, труднощі визначення дійсно безнадійного стану хворого – це одні з причин, що виправдовують неможливість законодавчого закріплення евтаназії на сучасному етапі розвитку держави й суспільства.

Проте, варто зазначити, що нині, враховуючи зміни менталітету людей, інтеграцію у світове співтовариство, вступ України до багатьох міжнарод-

них організацій та інші наявні глобалізаційні процеси, не можна виключати підвищення актуальності та значення питання про законодавче закріплення евтаназії.

Очевидно, що питання про введення евтаназії повинні насамперед вирішувати самі громадяни. На нашу думку, вирішальним у питанні введення або заборони евтаназії було б рішення, отримане за результатами проведення всеукраїнського референдуму щодо цього питання.

З огляду на імовірну можливість легалізації пасивної й активної евтаназії її прихильники пропонують такі загальні умови проведення евтаназії:

1) неможливість на сьогодні способами, засобами, прийомами медицини вилікувати хворого або полегшити його страждання;

2) повністю усвідомлюване, наполегливе, неодноразове прохання (наполягання) хворого про проведення евтаназії;

3) достатнє інформування хворого з боку лікуючого лікаря щодо стану здоров'я й наслідків евтаназії. Вважаємо за потрібне пояснити, що під достатнім інформуванням треба розуміти всебічне, повне, правдиве, вчасне, доступне для розуміння доведення до хворого інформації, що безпосередньо його стосується;

4) проведення консилиуму фахівців-медиків. Нарада багатьох фахівців допоможе визначитися, чи справді випадок є безнадійним; дозволить дійти одноголосного підтвердження думки (або спростування такої) про неможливість врятувати життя або полегшити страждання хворого. Вважаємо, що такий консилиум повинен мати місце в кожному окремому випадку, індивідуально для кожної хворої особи, стосовно якої постає питання про застосування евтаназії;

5) інформування родичів хворого. На нашу думку, безперечним є факт того, що людина, яка тяжко хворіє, не в усі моменти може в повному обсязі відповідати за свої дії й за свій емоційний стан, тому інформування найближчих родичів видається необхідним. Інформування родичів хворого повинно

включати в себе всі данні, які стосуються пацієнта, а також інформацію про можливість надання паліативної й хоспісної допомоги;

6) інформування органів прокуратури. Видається, що завчасне попередження (інформування) органів прокуратури вирішило б питання про наявність підстав або безпідставність проведення цієї процедури. Також, на нашу думку, за умови легалізації евтаназії доречним було б введення до складу прокуратури фахівців-медиків, які могли б перевірити правильність прийнятого хворим (або винесеного консиліумом) рішення;

7) рішення суду про можливість застосування евтаназії. На нашу думку, заключним етапом у визначенні можливості проведення активної або пасивної евтаназії, є всебічне вивчення судом усіх наявних документів у справі. Серед таких документів можна назвати: 1) заяву хворого (якщо стан його здоров'я дозволяє йому підписати заяву); акт, складений у присутності найближчих родичів, лікарів, представника прокуратури, якщо його стан дозволяє йому говорити; заява від найближчих родичів, якщо хворий довгий час не приходить до свідомості й не в змозі оцінювати навколишню дійсність; 2) висновок консиліуму лікарів. Вважаємо, що консиліум лікарів повинен складатися із фахівців вищої категорії щонайменше двох державних медичних закладів; 3) акт перевірки представника прокуратури; 4) інші документи.

До змісту постанови суду по суті справи пропонуємо включити також такі дані: 1) спосіб, у який здійснюється евтаназія (пасивний чи активний), із зазначенням спеціальних препаратів, засобів тощо, які застосовуються в евтаназії; 2) особа (особи), відповідальна за проведення евтаназії: а) хворий одноосібно, хворий спільно зі своїми родичами, хворий спільно з медичними працівниками; б) винятково родичі або винятково медичні працівники (якщо хворий знаходиться в безпорадному стані, не приходить до тями, знаходиться тривалий час у стані коми).

На нашу думку, постанова суду в цьому випадку не буде мати обов'язкової дії, якщо хворий у будь-який час змінить свою думку щодо визначення власної подальшої долі.

Постанова суду, зважаючи на стан хворого, повинна виноситися в якомога коротший термін.

Підсумовуючи, варто все ж таки визнати, що вирішення проблеми евтаназії є необхідним: від її розв'язання залежить доля багатьох безнадійно хворих людей, які тривалий час або постійно перебувають у лікарнях, фізичних стан яких діагностується як проміжний між життям і смертю, психічний стан – стан глибокого відчаю, безпорадності. Треба пам'ятати про те, що поки ця проблема не врегульована на науковому рівні, не врегульована законодавчо, ці люди приречені на повільну й болісну смерть. Перспективи подальших досліджень вбачаються в більш детальному формулюванні рекомендацій щодо змісту відповідних нормативних актів.

Ключові слова: права людини, евтаназія, активна евтаназія, пасивна евтаназія, умови проведення евтаназії.

У статті розглянуто основні проблеми сучасного стану наукової й законодавчої розробленості права на евтаназію в Україні як такого, що тісно пов'язано з правом на медичну допомогу й із правом на життя. Обстоюється необхідність легалізації евтаназії в Україні, сформульовано рекомендації щодо умов її проведення.

В статье рассмотрены основные проблемы современного состояния научной и законодательной разработки права на эвтаназию в Украине в его взаимосвязи с правом на медицинскую помощь и с правом на жизнь. Аргументируется необходимость легализации эвтаназии в Украине, сформулированы рекомендации по условиям проведения эвтаназии.

The main problems of the current state of scientific and legal right to euthanasia is elaborated in Ukraine are reviewed in the article. The author shows its connection with the right to the medical help and the right to live. Also the author gives arguments for the legalization of euthanasia and proposes the conditions of euthanasia in Ukraine.

Література

1. Серета О. Щодо питання природності природних прав людини: теоретичний аспект / О. Серета // Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення) : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 17-18 квітня 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 284-288.

2. Європейська соціальна хартія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon4.rada.gov.us/laws/show/994_062.

3. Малейна М. О праве на жизнь / М. Малейна // Советское государство и право. – 1992. – № 2. – С. 50-59.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 ли-

стопада 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

5. Фурт Ф. Эвтаназия / Ф. Фурт // Философские науки. – 1990. – № 6. – С. 63-80.

6. Стеценко С. Медичне право України / С. Стеценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/2011-01-16-19-18-47/121-sg-stetsenko-medichne-pravo-ukrayini/3190-osobliva-chastina-glava-11-oderzhannja-medichnoyidopomogi-v-konteksti-realizatsiyi-prava-nazhittja-ljudini.html?start=3>.

7. Ворона В. Право на евтаназію як складова права людини на життя / В. Ворона // Право України. – 2010. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-392.html>.

8. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 142.

10. Дмитриев Ю. Право человека на достойную жизнь как конституционно-правовая категория / Ю. Дмитриев // Конституционный строй России / отв. ред. А.Е. Козлов. – М., 1996. – Вып. III. – С. 54-62.